

УДК 343.1; 343.2-9

Михайло ГУЗЕЛА

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
mykhailo.v.huzela@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-2254-6990

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИМ ЗЛОВЖИВАННЯМ ОКРЕМИХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

<http://doi.org/10.23939/law2025.47.060>

© Гузела М., 2025

Стаття висвітлює проблему забезпечення ефективного функціонування системи кримінальної юстиції в Україні, особливо в контексті сучасних викликів, таких як воєнний стан та суспільні трансформації. Актуальним є дослідження реалізації завдань кримінального провадження як дієвого засобу протидії кримінально-протиправним зловживанням щодо окремих його учасників. Розглядається комплексний характер завдань кримінального провадження, що охоплюють не лише боротьбу зі злочинністю, але й нагальну необхідність захисту прав, свобод та законних інтересів усіх осіб, залучених до сфери кримінального процесу. Доведено, що кримінально-протиправні зловживання, які можуть вчинятися насамперед з боку осіб, наділених владними повноваженнями, становлять істотну загрозу справедливості правосуддя та досягненню його цілей.

У статті обґрунтовується потреба глибокого розуміння сутності завдань кримінального провадження, закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України, а також кримінологічної та кримінально-правової природи можливих зловживань окремих учасників кримінального провадження задля розробки дієвих механізмів протидії скоєнню кримінальних правопорушень у сфері правосуддя. Аналізується концепція належної правової процедури як фундаментальної гарантії дотримання прав учасників та її зв'язок із принципом верховенства права. Вивчається міжнародний досвід, зокрема Англії та Вельсу, щодо забезпечення справедливого вирішення кримінальних справ, включно з рівністю сторін та повагою до прав людини.

У статті аналізується проблема зловживання процесуальними правами, яка, незважаючи на відсутність прямої заборони у КПК України, визнається загальноправовим принципом, що підтверджується судовою практикою. Автор стверджує, що недостатня юридична визначеність поняття “зловживання правом”, особливо у професійній діяльності окремих учасників кримінального провадження, створює труднощі для правової кваліфікації таких дій. Розглядаються різні форми кримінально-протиправних зловжи-

вань, зокрема, як зловживання владою під час кримінального провадження, так і зловживання процесуальними правами для затягування процесу. Окрему увагу присвячено проблемі кримінально-протиправних зловживань з боку прокурора.

Зроблено висновок, що реалізація завдань кримінального провадження прямо пов'язана зі створенням надійної системи протидії кримінально-протиправним зловживанням окремих (наділених повноваженнями на ведення процесу) учасників кримінального провадження, які безсумнівно посягають на права та законні інтереси учасників, залучених до сфери кримінального провадження. Аналізуються дефініції “завдання кримінального провадження”, “кримінально-протиправні зловживання”, “зловживання процесуальними правами”, “належа права процедура”. Встановлено доцільність удосконалення законодавства щодо відповідальності за кримінальні протиправні зловживання, а також засобів протидії кримінальним протиправним зловживанням у кримінальних провадженнях. Вказано на напрями підвищення ефективності судового контролю, а також запропоновано відновити інститут окремої ухвали суду, врахувати позитивний міжнародний досвід.

Ключові слова: кримінальне провадження, завдання кримінального провадження, учасники кримінального провадження, кримінологія, засоби протидії кримінальним правопорушенням щодо учасників кримінального провадження, кримінально-протиправні зловживання, зловживання процесуальними правами, належна права процедура, протидія кримінально-протиправним зловживанням у кримінальному процесі, верховенство права, справедливість правосуддя.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування системи кримінальної юстиції є однією з фундаментальних засад правової держави, а реалізація завдань кримінального провадження – ключовим інструментом у забезпеченні верховенства права, захисті прав та свобод людини, а також інтересів суспільства та держави від кримінально-протиправних посягань. В умовах сьогодення, позначених глибокими суспільно-політичними трансформаціями, триваючою російською збройною агресією та дією правового режиму воєнного стану в Україні, проблема забезпечення належного виконання завдань задля забезпечення протидії зловживанням у сфері кримінального судочинства набуває особливої гостроти. Саме в таких складних обставинах зростає ризик кримінально-протиправних зловживань з боку різних учасників провадження, що можуть нівелювати зусилля, спрямовані на досягнення мети правосуддя у кримінальному провадженні.

Кримінально-протиправні зловживання, незалежно від того, чи вчиняються вони особами, наділеними владними повноваженнями (представниками органів досудового розслідування, прокуратури), чи іншими учасниками процесу (потерпілими, свідками, стороною захисту), так чи інакше становлять серйозну загрозу для правосуддя. Такі дії можуть проявлятися у незаконному тиску, маніпулюванні доказами, затягуванні розгляду справ, обмеженні процесуальних прав або ж використанні їх всупереч цілям правосуддя. Це не лише посягає на права та законні інтереси інших учасників процесу, але й підриває довіру суспільства до правоохоронної та судової систем загалом, що є вкрай небезпечним для стабільності держави, особливо в умовах зовнішньої агресії та внутрішніх викликів.

Відтак є нагальна наукова та практична потреба у всебічному дослідженні сутності та форм кримінально-протиправних зловживань у кримінальному провадженні, аналізі причин та умов, що сприяють їх виникненню, а також у розробці комплексних та дієвих механізмів протидії цим негативним явищам. Наша мета – не лише констатувати проблему, а й запропонувати конкретні шляхи її розв'язання через вдосконалення норм чинного законодавства та правозастосовної практики, спрямовані на посилення гарантій захисту прав учасників кримінального провадження через забезпечення неухильного дотримання завдань системи кримінальної юстиції. Це, безумовно, буде засобом протидії кримінально-протиправним зловживанням у сфері кримінального провадження.

Аналіз дослідження проблеми. Питанням реалізації завдань кримінального провадження та протидії кримінально-протиправним зловживанням щодо його учасників у своїх наукових працях присвячувало увагу чимало українських вчених та авторів. Фундаментальні аспекти завдань кримінального провадження, їх система та зміст розглядалися у працях провідних процесуалістів. Значний внесок у розробку теоретичних засад належної правової процедури, яка є невід'ємною складовою частиною забезпечення прав учасників кримінального провадження, зробив О. В. Калінніков. Його дослідження підкреслюють важливість застосування цієї процедури як ключової гарантії дотримання прав і законних інтересів усіх осіб, залучених до сфери кримінального процесу.

Проблематику зловживання процесуальними правами, її сутність, форми прояву та шляхи запобігання активно досліджували такі науковці, як О. С. Розумовський, який наголошував на загальноправовому характері заборони зловживання правом, та О. Л. Вознюк, яка аналізувала умисні дії учасників, спрямовані на обмеження прав інших або створення перешкод для суду. Специфіку зловживання правом у професійній діяльності адвоката вивчали С. В. Петков, Є. В. Дуліба та В. А. Федірко, вказуючи на недостатню юридичну визначеність відповідних норм. Окремі аспекти зловживань з боку інших учасників провадження досліджували А. Р. Туманянц та Д. В. Криворучко, кримінально-протиправне зловживання владою суб'єктами, які уповноважені на ведення процесу, вивчали Н. Бельєва та К. Скрипник.

Проблемам зловживання правом з боку прокурора присвятили свої праці С. В. Прилуцький та І. І. Савчук, визначаючи його як умисні дії, що порушують надані йому повноваження та посягають на права інших учасників кримінального провадження. Т. М. Сліпенюк досліджувала дискреційні повноваження як передумову для зловживань та аналізувала міжнародний досвід протидії таким явищам. Питання допустимості доказів у кримінальному провадженні та роль можливих зловживань маніпуляцій у цій сфері вивчав В. Шевченко. Роль окремої ухвали суду як механізму реагування на зловживання обґрунтовувала Т. Б. Сенік. Проблеми відшкодування шкоди потерпілим від кримінально-протиправних зловживань, а також значення цивільного позову в кримінальному провадженні аналізували В. А. Бабич, В. Л. Шевчук та А. О. Ханов. Питанням протидії корупційним зловживанням у системі кримінальної юстиції присвячували увагу А. Шульга та В. Калитаєв. Дослідження міжнародного досвіду в умовах особливих правових режимів здійснював П. В. Шевчук. Попри значну кількість наукових розробок комплексне дослідження реалізації завдань кримінального провадження саме як дієвого засобу протидії різноманітним кримінально-протиправним зловживанням щодо його учасників, особливо в умовах сучасних викликів, потребує подальшого поглибленого вивчення.

Метою статті є комплексне дослідження реалізації завдань кримінального провадження як засобу протидії кримінально-протиправним зловживанням щодо учасників кримінальних проваджень, аналіз сутності кримінально-протиправних зловживань щодо учасників процесу, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення механізмів протидії таким зловживанням та забезпечення дієвого захисту прав і законних інтересів осіб у сфері кримінальної юстиції України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне провадження як одна з ключових форм реалізації державної правоохоронної функції має на меті не лише притягнення винних до відповідальності, але й забезпечення всебічного захисту прав, свобод та законних інтересів усіх його учасників. Ефективність цієї багатогранної діяльності безпосередньо залежить від чіткого визначення та неухильного дотримання завдань, покладених на органи досудового розслідування, прокуратуру та суд.

Водночас реалії сьогодення, особливо в умовах воєнного стану та глибинних суспільних трансформацій, що відбуваються в Україні у 2025 році, з особливою гостротою актуалізують проблему кримінально-протиправних зловживань. Такі зловживання можуть вчинятися як стосовно учасників провадження, обмежуючи їхні права та ставлячи під загрозу справедливість процедури,

так і самими учасниками, що мають владні процесуальні повноваження. Глибоке розуміння сутності фундаментальних завдань кримінального провадження та природи можливих зловживань є фундаментальною передумовою для розробки та впровадження дієвих механізмів протидії таким деструктивним явищам та забезпечення надійного захисту прав людини у сфері кримінальної юстиції.

Завдання кримінального провадження є комплексними та багатогранними, вони спрямовані на досягнення балансу між публічними інтересами у боротьбі зі злочинністю та приватними інтересами особи у захисті її прав та свобод.

Відповідно до статті 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), основними завданнями визначено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [1].

Ця норма встановлює ключовий імператив: кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, має бути притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинний не повинен бути обвинувачений або засуджений, жодна особа не може бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу і до кожного учасника кримінального провадження має бути застосована належна правова процедура [1].

О. В. Калінніков слушно підкреслює, що застосування належної правової процедури є невід’ємним складовим елементом фундаментального принципу верховенства права та виступає ключовою гарантією дотримання прав і законних інтересів усіх без винятку учасників кримінального провадження [2, с. 747].

Концепція, як зазначає дослідник, органічно узгоджується з положеннями частини 2 статті 19 Конституції України, яка імперативно встановлює обов’язок органів державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та способом, що прямо передбачені Конституцією та законами України [2, с. 747; 3].

У сучасній доктрині кримінального процесу справедливе вирішення спорів, що виникають у зв’язку з вчиненням кримінального правопорушення, визнається одним із центральних завдань кримінального провадження.

В. С. Новожилов, аналізуючи прогресивний досвід Англії та Вельсу, вказує, що найважливішим завданням відповідного процесуального кодексу є забезпечення справедливого вирішення кримінальних справ. Це своєю чергою містить не лише виправдання невинного та засудження винного, але й гарантування рівного ставлення до сторін обвинувачення та захисту, безумовне визнання прав підсудного, зокрема тих, що закріплені статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), а також повагу до інтересів свідків, потерпілих та забезпечення ефективного і швидкого розгляду справи [4, с. 62; 5].

На нашу думку, такий комплексний підхід є універсальним та має бути повною мірою імplementований і послідовно реалізовуватися в українському кримінальному процесі, оскільки саме справедливість є невід’ємною та фундаментальною складовою частиною правосуддя.

Зловживання процесуальними правами становить серйозну перешкоду на шляху ефективної реалізації завдань кримінального провадження та досягнення його мети. О. С. Розумовський зазначає, що попри те, що у чинному КПК України немає прямої норми, яка б встановлювала заборону на зловживання правом як загальну засаду, така заборона є загальноправовим принципом, що поширюється на всі галузі права. Позиція підтверджена і в судовій практиці, зокрема у рішеннях Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, який не раз наголошував на неприпустимості використання процесуальних прав всупереч їх призначенню [6, с. 250].

Зловживання правом у кримінальному процесі, як вказує О. Л. Вознюк, може виявлятися у формі умисних дій учасників, що спрямовані на обмеження можливості реалізації прав інших учасників або на створення перешкод для належної діяльності суду [7, с. 41].

Досліджуючи поняття “зловживання правом” у професійній діяльності адвоката, С. В. Петков, Є. В. Дуліба та В. А. Федірко доходять висновку, що чинна заборона зловживати правом не має

достатніх ознак чітко сформульованої юридичної норми, а положення щодо недопустимості зловживання правом з боку захисника або адвоката характеризуються недостатньою юридичною визначеністю [8, с. 573]. Це, безумовно, створює певні труднощі у кваліфікації таких дій та притягненні винних осіб до встановленої законом відповідальності.

Кримінально-протиправні зловживання щодо учасників кримінального провадження можуть мати різноманітні форми та прояви. Це може бути як зловживання владою або службовим становищем з боку представників правоохоронних органів, що мають владні повноваження, так і зловживання процесуальними правами з боку інших учасників, наприклад, потерпілого, свідка чи навіть обвинуваченого через його захисника.

А. Р. Туманянц та Д. В. Криворучко, аналізуючи проблематику зловживання правами потерпілим на стадії досудового розслідування, вказують на значну поширеність таких випадків, як зловживання правом на відвід слідчого, прокурора, слідчого судді або подання численних аналогічних за змістом скарг та клопотань з метою затягування процесу [9, с. 85–86].

Н. В. Бельєва у своєму дослідженні наводить конкретні приклади, коли притягнення завідомо невинної особи до кримінальної відповідальності здійснюється окремими недобросовісними правоохоронцями лише з метою штучного покращення статистичних показників професійної діяльності, що є особливо небезпечним проявом зловживання владою та підриває основи правосуддя [10, с. 97].

К. Скрипник, досліджуючи склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 372 Кримінального кодексу України (далі – КК України), доходить висновку, що способом притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності є саме зловживання службовим становищем, тобто певна сукупність умисних дій уповноваженої особи, які явно виходять за межі наданих їй повноважень і вчинені всупереч інтересам служби та завданням кримінального провадження [11, с. 164; 12].

На особливу увагу та науковий аналіз заслуговує проблема зловживання правом з боку прокурора як ключового суб'єкта, на якого покладено функцію підтримання державного обвинувачення та нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

С. В. Прилуцький та І. І. Савчук визначають зловживання правом прокурором як умисні дії, що виявляються у порушенні наданих йому процесуальних прав, обов'язків та повноважень, які вчиняються всупереч їхньому призначенню та спрямовані на обмеження можливості реалізації чи порушення прав інших учасників кримінального процесу [13, с. 53]. Такі дії можуть проявлятися у несвоєчасному поданні обвинувального акта до суду, штучному затягуванні досудового розслідування, незаконному затриманні осіб, безпідставній відмові у задоволенні законних клопотань сторони захисту тощо. Т. М. Сліпенюк, досліджуючи дискреційні повноваження як передумову зловживання процесуальними повноваженнями, справедливо вказує, що широка дискреція, хоч і є необхідним інструментом для ефективного реагування на різноманітні ситуації, водночас створює значні передумови для можливих зловживань у кримінальному процесі з боку суб'єктів, наділених такими повноваженнями [14, с. 130–131].

Отже, реалізація завдань кримінального провадження спрямована на забезпечення справедливого та ефективного правосуддя, всебічний захист прав та законних інтересів усіх учасників. Однак існування різноманітних форм кримінально-протиправних зловживань, що можуть вчинятися різними суб'єктами, становить суттєву загрозу досягненню цих фундаментальних завдань. Недостатня чіткість законодавчого визначення поняття “зловживання правом” та дієвих механізмів протидії йому значно ускладнює боротьбу з цим негативним соціально-правовим явищем. Нагальною потребою є подальше глибоке наукове дослідження цієї проблематики, спрямоване на розробку конкретних та обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики з метою мінімізації таких зловживань та посилення гарантій захисту прав учасників кримінального провадження.

Забезпечення ефективної протидії кримінально-протиправним зловживанням щодо учасників кримінального провадження та гарантування їхніх прав потребує системного та багатоаспектного

підходу. Такий підхід повинен охоплювати як удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує кримінально-процесуальні відносини, так і оптимізацію правозастосовної діяльності всіх суб'єктів, залучених до сфери кримінальної юстиції.

Важливим є не лише теоретичне осмислення та констатація існування проблеми зловживань, але й розробка та послідовна імплементація дієвих механізмів, здатних реально мінімізувати їхні негативні прояви та гарантувати надійний і дієвий захист прав і свобод осіб. Це завдання набуває особливої значущості в контексті стратегічного курсу України на європейську інтеграцію та фундаментальної необхідності утвердження принципу верховенства права в усіх сферах суспільного життя.

Одним із ключових напрямів протидії зловживанням є неухильне забезпечення належної правової процедури на всіх без винятку стадіях кримінального провадження.

Як справедливо зазначає О. В. Калінніков, належна правова процедура, що містить такі невід'ємні компоненти, як право на ефективний судовий захист, право на всебічне та об'єктивне розслідування, право на розгляд справи у розумні строки незалежним і неупередженим судом, є фундаментальною гарантією справедливого правосуддя [2, с. 749–750].

Недотримання цієї процедури, як прямо передбачено статтею 87 КПК України, має наслідком визнання доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, недопустимими та такими, що не можуть бути покладені в основу процесуальних рішень [1].

В. Шевченко у своєму дослідженні наголошує на тому, що питання належності та допустимості доказів досить часто стають об'єктом маніпуляцій з боку учасників провадження, які можуть використовувати формальні процедурні помилки як підставу для вилучення важливих доказів зі справи, таким способом перешкоджаючи встановленню істини [15, с. 57].

На нашу думку, дієвими запобіжниками таким маніпуляціям можуть стати посилення судового контролю за неухильним дотриманням процесуальних норм під час збирання доказів, а також чітке законодавче та доктринальне визначення критеріїв істотності процесуальних порушень.

Невід'ємну роль у протидії зловживанням відіграє інститут збирання доказів сторонами кримінального провадження. О. Л. Дульський визначає збирання доказів як складну пізнавальну діяльність уповноважених суб'єктів, що полягає у послідовному знаходженні, об'єктивному сприйнятті, законному витребуванні, процесуально коректному вилученні, належному збереженні та точній фіксації фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження [16, с. 83].

Частина 2 статті 93 КПК України покладає на сторону обвинувачення обов'язок здійснювати збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, витребування необхідних документів тощо, тоді як частина 3 цієї ж статті закріплює відповідні права за стороною захисту та потерпілим [1].

Забезпечення реальної, а не формальної, рівності сторін у можливостях збирання та подання доказів, а також активна роль суду у створенні необхідних та сприятливих умов для реалізації цих прав, як це прямо передбачено частиною 6 статті 22 КПК України [1], є фундаментальною запорукою запобігання однобічності та упередженості досудового розслідування, а також ефективним засобом протидії можливим зловживанням з боку сторони, наділеної владними повноваженнями.

Окремим важливим механізмом реагування на процесуальні зловживання з боку учасників кримінального провадження може та повинен виступати інститут окремої ухвали суду. Т. Б. Сенік у своїх працях переконливо обґрунтовує доцільність відновлення та активного застосування інституту окремих ухвал як ефективного засобу реагування суду на виявлені під час судового розгляду порушення закону та різноманітні процесуальні зловживання. Такий підхід, на думку науковця, сприятиме не лише їхньому припиненню в конкретному провадженні, але й матиме значний превентивний ефект [17, с. 277].

На нашу думку, надання суду дієвих інструментів для оперативного та принципового реагування на недобросовісну поведінку учасників процесу, включно з можливістю ініціювання дисциплінарного провадження щодо прокурорів чи адвокатів, які систематично та умисно зловживають

наданими їм процесуальними правами, могло б істотно підвищити рівень процесуальної дисципліни та поваги до суду.

Забезпечення прав потерпілого, зокрема його фундаментального права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, також є вагомим елементом системи протидії зловживанням та відновлення соціальної справедливості.

В. А. Бабич, В. Л. Шевчук та А. О. Ханов у своєму дослідженні підкреслюють, що інститут цивільного позову в кримінальному провадженні є ключовим правовим інструментом, що дає змогу потерпілій особі ефективно відновити свої порушені майнові та немайнові права [18, с. 49]. Стаття 128 КПК України прямо закріплює право особи, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом цивільно відповідальна за завдану шкоду [1].

Ефективний та своєчасний розгляд таких позовів у межах кримінального провадження не лише сприяє повному відновленню порушених прав потерпілого, але й може мати значний превентивний вплив на потенційних правопорушників, демонструючи невідворотність майнової відповідальності за завдану шкоду.

Протидія корупційним зловживанням у самій системі кримінальної юстиції є надзвичайно актуальним завданням, що стоїть перед українським суспільством та державою. А. Шульга та В. Калитаєв, аналізуючи проблеми притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, наголошують на важливості чіткого розмежування видів юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової, дисциплінарної) та підвищення ефективності роботи спеціалізованих антикорупційних органів [19, с. 370].

Нещодавня інформація про відкриття Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) кримінального провадження щодо можливого зловживання владою або службовим становищем міністром оборони України у 2025 році [20] та подальші коментарі директора НАБУ Семена Кривоноса щодо перебігу досудового розслідування [21] свідчать про певну активність у цьому надважливому напрямку.

На нашу думку, забезпечення максимальної прозорості діяльності антикорупційних інституцій та реальна невідворотність відповідальності для будь-яких посадових осіб, незалежно від їхнього рангу та політичного впливу, є ключовими факторами у боротьбі з корупційними зловживаннями, які системно підривають довіру до правоохоронної системи, судової влади та держави загалом.

Внесення обґрунтованих змін до кримінального процесуального законодавства також може суттєво сприяти протидії зловживанням. Наприклад, законодавчі ініціативи щодо розширення сфери застосування письмового провадження у кримінальних справах, як зазначається у публікації “Судово-юридичної газети” за 2025 рік, спрямовані, зокрема, на унеможливлення зловживання процесуальними правами стороною захисту та сприяння розгляду справ у розумні строки, встановлені законом [22].

Водночас будь-які запропоновані зміни повинні проходити ретельну наукову експертизу та громадське обговорення для забезпечення дотримання належного балансу між потребами ефективності правосуддя та непорушністю гарантій прав учасників кримінального провадження.

Вивчення та адаптація міжнародного досвіду також може бути корисним для вдосконалення національних механізмів протидії зловживанням та захисту прав. П. В. Шевчук, аналізуючи міжнародно-правовий досвід реалізації заходів забезпечення кримінального провадження в умовах особливих правових режимів, таких як воєнний стан, пропонує розглянути можливість перегляду тривалості термінів затримання, запровадження гнучкої можливості вибору найпростішого (спрощеного) виду кримінального процесу залежно від конкретних обставин, а також розробку та впровадження нових видів запобіжних заходів, зокрема щодо військовослужбовців [23, с. 148].

Т. М. Сліпенюк, досліджуючи механізми запобігання та протидії зловживанням процесуальними повноваженнями в державах англосаксонської правової системи, звертає увагу на такі інстру-

менти, як призупинення провадження через зловживання процесом (abuse of process) та функціонування незалежних інституцій з розслідування неправомірної поведінки працівників поліції та інших правоохоронних органів [14, с. 133]. Критичне осмислення та зважена адаптація таких підходів до українських правових реалій, з урахуванням національної специфіки та конституційних принципів, може суттєво посилити захист прав учасників кримінального провадження та підвищити ефективність правосуддя.

На основі проведеного аналізу теоретичних засад завдань кримінального провадження, сутності кримінально-протиправних зловживань та наявних механізмів протидії можна виокремити низку ключових проблем, що потребують нагального розв'язання, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення відповідного правового регулювання та правозастосовної практики в Україні.

Проблемні аспекти:

1. Недостатня чіткість та прогалини у законодавчому визначенні поняття “зловживання правом” у кримінальному процесі. Відсутність прямої норми у Кримінальному процесуальному кодексі України, яка б комплексно визначала це поняття, його ознаки та критерії, створює труднощі для однакового розуміння та застосування відповідних положень, а також для ефективної кваліфікації дій як зловживання. Це особливо стосується зловживань процесуальними правами з боку різних учасників, включно зі стороною захисту та потерпілих, що може призводити до затягування розгляду справ та порушення прав інших осіб.

2. Існування передумов для зловживання владою та службовим становищем з боку представників правоохоронних органів. Незважаючи на законодавчі гарантії, зберігаються ризики вчинення недобросовісними правоохоронцями дій, що виходять за межі їхніх повноважень, зокрема, з метою штучного покращення показників роботи, незаконного тиску на учасників провадження або отримання неправомірної вигоди. Широкі дискреційні повноваження, хоча й необхідні, можуть створювати підґрунтя для таких зловживань.

3. Проблема забезпечення реальної, а не формальної, рівності сторін у процесі доказування. Хоча Кримінальний процесуальний кодекс України декларує змагальність сторін та свободу в поданні ними суду своїх доказів, на практиці сторона обвинувачення часто має значно ширші можливості та ресурси для збирання доказів, порівняно зі стороною захисту, що може впливати на повноту та об'єктивність дослідження обставин справи.

4. Недостатня ефективність механізмів реагування на виявлені зловживання та порушення закону з боку учасників кримінального провадження. Хоча існують певні інструменти, такі як можливість визнання доказів недопустимими чи притягнення до дисциплінарної відповідальності, їх застосування не завжди є оперативним та дієвим, а інститут окремої ухвали суду, який міг би слугувати важливим засобом реагування, використовується недостатньо активно.

5. Труднощі у забезпеченні ефективного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Потри існування інституту цивільного позову в кримінальному провадженні, потерпілі часто стикаються з проблемами щодо реального та своєчасного отримання компенсації, що знижує рівень їх захищеності та довіри до системи правосуддя.

6. Збереження корупційних ризиків у самій системі кримінальної юстиції. Корупційні прояви серед працівників правоохоронних органів та суддів підривають основи правосуддя, нівелюють зусилля у боротьбі зі злочинністю та зменшують довіру суспільства до державних інституцій.

7. Необхідність адаптації кримінального процесуального законодавства до умов воєнного стану та євроінтеграційних прагнень України під час збереження фундаментальних гарантій прав людини. Динамічні зміни у законодавстві потребують постійного аналізу та узгодження з міжнародними стандартами, щоб забезпечити як ефективність правосуддя в особливих умовах, так і дотримання прав і свобод особи.

Шляхи вдосконалення:

1. Розробка та законодавче закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі України чіткого та вичерпного визначення поняття “зловживання правом” (зокрема, процесуальними правами). Треба деталізувати ознаки такого зловживання, критерії його відмежування від добросовісного користування правами, а також встановити конкретні процесуальні наслідки для осіб, які

допускають такі дії. Це може містити можливість відхилення необґрунтованих клопотань, залишення без розгляду повторних скарг, а в окремих випадках – застосування заходів процесуального примусу чи ініціювання питання про відповідальність.

2. Посилення гарантій незалежності та підзвітності правоохоронних органів, а також впровадження дієвих механізмів контролю за їхньою діяльністю. Це охоплює підвищення прозорості процедур досудового розслідування, посилення ролі слідчого судді у захисті прав осіб на початкових етапах провадження, забезпечення ефективного розслідування скарг на дії правоохоронців незалежними органами, а також удосконалення системи добору та підготовки кадрів для правоохоронних органів з акцентом на доброчесність та професіоналізм.

3. Забезпечення реальної змагальності сторін та рівних можливостей у процесі доказування. Потрібно розширити практичні можливості сторони захисту щодо самостійного збирання доказів, зокрема шляхом надання ширшого доступу до інформації та можливості залучення спеціалістів. Суд повинен активно сприяти реалізації прав сторін на подання доказів та створювати для цього належні умови, як це передбачено статтею 22 КПК України.

4. Підвищення ефективності судового контролю та активізація використання інституту окремої ухвали суду. Суди повинні більш рішуче реагувати на виявлені факти порушення закону та зловживання процесуальними правами з боку будь-яких учасників провадження. Розширення підстав та спрощення процедури винесення окремих ухвал, а також забезпечення належного реагування на них відповідними органами та посадовими особами сприятиме підвищенню процесуальної дисципліни.

5. Вдосконалення процедур розгляду цивільних позовів у кримінальному провадженні з метою забезпечення швидкого та повного відшкодування шкоди потерпілим. Це може охоплювати спрощення процедури доказування розміру шкоди, активніше застосування заходів забезпечення позову, а також розробку механізмів виконання судових рішень у частині відшкодування шкоди.

6. Посилення інституційної спроможності та незалежності спеціалізованих антикорупційних органів (Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Вищого антикорупційного суду). Забезпечення їх належними ресурсами, гарантіями незалежності від політичного впливу, а також вдосконалення законодавства щодо розслідування та судового розгляду корупційних злочинів є ключовими для ефективної боротьби з корупцією в системі кримінальної юстиції.

7. Проведення ретельної наукової експертизи та широкого громадського обговорення всіх законодавчих ініціатив у сфері кримінального процесу. Будь-які зміни, особливо ті, що стосуються обмеження прав чи спрощення процедур, повинні бути збалансованими, відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини та враховувати специфіку українського правового поля, зокрема виклики воєнного стану та євроінтеграційні зобов'язання.

8. Активне вивчення та зважена імплементація позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії зловживанням та забезпечення прав учасників кримінального провадження. Досвід держав англосаксонської та континентальної правових систем щодо функціонування незалежних інституцій з розслідування неправомірної поведінки правоохоронців, механізмів призупинення провадження через зловживання процесом, а також адаптації кримінального процесу до умов особливих правових режимів може бути корисним для вдосконалення національної моделі.

Реалізація цих шляхів вдосконалення сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження, зміцненню гарантій захисту прав його учасників та утвердженню принципу верховенства права в Україні.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що реалізація завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України, є невід'ємною складовою частиною кримінального судочинства та дієвим засобом протидії кримінально-протиправним зловживанням щодо його учасників. Ці завдання охоплюють не лише захист особи, су-

спільства та держави від кримінальних правопорушень, але й нагальну охорону прав, свобод та законних інтересів усіх суб'єктів, залучених до сфери кримінального провадження. Важливим імперативом у цьому напрямку є застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження та недопущення до нього необґрунтованого процесуального примусу.

Проведене дослідження виявило, що кримінально-протиправні зловживання можуть проявлятися у різноманітних формах, включно із зловживанням владою або службовим становищем з боку представників правоохоронних органів та прокуратури, а також зловживанням процесуальними правами з боку інших учасників. Такі дії створюють суттєві перешкоди для досягнення мети кримінального провадження, порушують права інших учасників кримінального провадження та підривають віру у справедливість і довіру до правосуддя загалом. Встановлено, що однією з причин існування таких зловживань є недостатня чіткість законодавчого визначення поняття “зловживання правом” та відсутність достатньо дієвих механізмів юридичної відповідальності за такі дії.

Задля ефективної протидії кримінально-протиправним зловживанням у кримінальному провадженні суттєвим її засобом є вдосконалення і забезпечення належної реалізації завдань кримінального провадження. Ключовими напрямками вдосконалення є:

- подальше удосконалення кримінального процесуального законодавства, зокрема, шляхом чіткого нормативного закріплення поняття “зловживання правом” та юридичної відповідальності за нього;
- посилення процесуальних гарантій для всіх учасників кримінального провадження;
- забезпечення реальної змагальності сторін на всіх етапах процесу;
- підвищення ефективності судового контролю, зокрема, через відновлення застосування інституту окремої ухвали суду;
- вдосконалення механізмів відшкодування шкоди потерпілим від кримінально-протиправних зловживань у кримінальному провадженні;
- посилення боротьби з корупцією в системі кримінальної юстиції;

а також – критичне осмислення та адаптоване впровадження позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії кримінально-протиправним зловживанням у кримінальному провадженні.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаються у глибшому дослідженні специфіки кримінально-протиправних зловживань в умовах воєнного стану (ст. 615 КПК України певною мірою дає для цього привід), розробці конкретних критеріїв для кваліфікації різних форм кримінально-протиправних зловживань, а також у дослідженні кримінологічних аспектів їх виникнення та запобігання зловживанням у діяльності учасників кримінального провадження, які мають владні повноваження з боку держави. Актуальним є також вивчення можливостей ширшого використання цифрових технологій для підвищення прозорості і об'єктивності кримінального провадження та мінімізації ризиків кримінально протиправних зловживань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата звернення: 28.05.2025).
2. Калінніков О. В. Застосування належної правової процедури у кримінальному провадженні як складовий елемент верховенства права. The 8th International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education” (May 9–11, 2024) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2024. С. 746–752. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d9b418ec-0a55-4c1d-ba73-16b98ac0eb10/content> (Дата звернення: 28.05.2025).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 28.05.2025).
4. Новожилов В. С. (2024). Справедливе вирішення спорів як завдання кримінального провадження і його нормативне регламентування в Англії та Вельсі. Рекомендовано до друку та поширення на електронних

ресурсах ЛьвДУВС Вченою радою Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 12 червня 2024 року № 10). 2024. С. 60–65. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7874/1/24_05_2024.pdf (Дата звернення: 28.05.2025).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Дата звернення: 28.05.2025).

6. Розумовський О. С. (2021). Зловживання процесуальними правами за чинним кримінальним процесуальним законодавством України. Приватноправове регулювання суспільних відносин: історія, теорія, практика. 2021. № 4. С. 247–252. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/4_2021.pdf (Дата звернення: 28.05.2025).

7. Вознюк О. Л. (2025). Зловживання процесуальними правами у кримінальному провадженні: дис. ... доктора філософії. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2025. 267 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/def0bfc2-5814-4c68-8077-6249c1134010/content> (Дата звернення: 28.05.2025).

8. Петков С. В., Дуліба Є. В., Федірко В. А. (2024). Дискусійні питання визначення поняття “зловживання правом” у професійній діяльності адвоката. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. № 2 (32). С. 572–593. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/284/286> (Дата звернення: 28.05.2025).

9. Туманянц А. Р., Криворучко Д. В. (2023). Зловживання правами потерпілим під час досудового розслідування в кримінальному провадженні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2023. Том 34 (73), № 3. С. 84–90. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/3_2023.pdf (Дата звернення: 28.05.2025).

10. Бельєва Н. В. (2022). Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності з метою покращення показників професійної діяльності. Матеріали науково-практичної конференції. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2022. С. 96–98. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15518/1/13.pdf> (Дата звернення: 28.05.2025).

11. Скрипник К. Ю. (2023). Зловживання як спосіб притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України). Питання боротьби зі злочинністю. 2023. № 1 (45). С. 160–167. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%97%D0%B1_%D0%9F%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D1%8C%D0%B1%D0%B8_%E2%84%9645_2023_%D0%9F%D0%923.pdf (Дата звернення: 28.05.2025).

12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата звернення: 28.05.2025).

13. Прилуцький С. В., Савчук І. І. (2019). Проблема зловживання правом прокурором у кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 1. С. 51–58. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/166/143/> (Дата звернення: 28.05.2025).

14. Сліпенюк Т. М. (2024). Механізми запобігання та протидії зловживанню процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі в державах англосаксонської правової системи. Прикарпатський юридичний вісник. 2024. Вип. 1 (54). С. 128–134. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2024/1_2024.pdf (Дата звернення: 28.05.2025).

15. Шевченко В. (2025). Проблемні аспекти доказування у кримінальних провадженнях. Дослідження та інновації. 2025. № 2 (5). С. 56–62. URL: <https://rni.com.ua/index.php/ri/article/view/64> (Дата звернення: 28.05.2025).

16. Дульський О. Л. (2024). Поняття збирання доказів сторонами кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 85, ч. 4. С. 77–85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/72919> (Дата звернення: 28.05.2025).

17. Сенік Т. Б. (2024). Окрема ухвала як механізм реагування на процесуальні зловживання учасниками кримінального провадження. Право і суспільство. 2024. № 2. С. 273–278. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.38> (Дата звернення: 28.05.2025).

18. Бабич В. А., Шевчук В. Л., Ханов А. О. (2024). Цивільна відповідальність в кримінальному провадженні. Dictum Factum. 2024. № 1 (15). С. 47–51. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/310/278> (Дата звернення: 28.05.2025).

19. Шульга А., Калитаєв В. (2024). Притягнення до відповідальності за скоєння корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень: теоретичні аспекти та практичне застосування = Prosecution for the

commission of corruption or corruption-related offenses : theoretical aspects and practical application. А. Шульга, В. Калитаєв. Публічне управління та регіональний розвиток. Public Administration and Regional Development : наук. журн. 2024. № 24. С. 368–399. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2427> (Дата звернення: 28.05.2025).

20. НАБУ розпочало кримінальне провадження щодо Умерова. Радіо Свобода. 28.01.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nabu-umyrov-provazhennya/33292306.html> (Дата звернення: 28.05.2025).

21. “Встановлюється, чи є там склад злочину”: директор НАБУ Кривонос про провадження стосовно Умерова щодо зловживання владою. Еспресо. 2025. URL: <https://espreso.tv/suspilstvo-vstanovlyuetsya-chi-e-tam-sklad-zlochinu-direktor-nabu-krivonos-pro-provazhennya-stosovno-umerova-shchodo-zlovzhivannya-vladoyu> (Дата звернення: 28.05.2025).

22. Суди зможуть частіше розглядати кримінальні провадження за відсутності учасників – комітет рекомендував прийняти закон. Судово-юридична газета. 2025. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/330325-sudy-smogut-chasche-rassmatrivat-ugolovnye-proizvodstva-v-otsutstvie-uchastnikov-komitet-rekomendoval-prinyat-zakon> (Дата звернення: 28.05.2025).

23. Шевчук П. В. (2024). Міжнародно-правовий досвід реалізації заходів забезпечення кримінального провадження в умовах особливих періодів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. № 84 (4). С. 144–150. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312261> (Дата звернення: 28.05.2025).

REFERENCES

1. **Criminal Procedure Code of Ukraine**: Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2013. No. 9–10, No. 11–12, No. 13. Art. 88. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

2. Kalinnikov, O. V. **Application of due process in criminal proceedings as a component of the rule of law**. The 8th International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education” (May 9–11, 2024) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2024. P. 746–752. Retrieved from: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d9b418ec-0a55-4c1d-ba73-16b98ac0eb10/content> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

3. **Constitution of Ukraine**: Law of Ukraine dated 06/28/1996 No. 254k/96-BP. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No. 30. Art. 141. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

4. Novozhilov, V. S. Fair resolution of disputes as a task of criminal proceedings and its regulatory regulation in England and Wales. Recommended for printing and distribution on electronic resources of the Lviv State University of Internal Affairs by the Academic Council of the Institute of Law of the Lviv State University of Internal Affairs (minutes of June 12, 2024 No. 10). 2024. Pp. 60–65. Retrieved from: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7874/1/24_05_2024.pdf (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

5. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 04.11.1950 (ratified by the Law of Ukraine No. 475/97-BP of 07/17/1997). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

6. Razumovskyi, O. S. Abuse of procedural rights under the current criminal procedural legislation of Ukraine. Private law regulation of public relations: history, theory, practice. 2021. No. 4. P. 247–252. Retrieved from: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/4_2021.pdf (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

7. Voznyuk, O. L. Abuse of procedural rights in criminal proceedings: dissertation ... Doctor of Philosophy. National Academy of Internal Affairs. Kyiv, 2025. 267 p. Retrieved from: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/def0bfc2-5814-4c68-8077-6249c1134010/content> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

8. Petkov, S. V., Duliba, E. V., Fedirko, V. A. Discussion issues of defining the concept of “abuse of law” in the professional activities of a lawyer. Bulletin of the Criminological Association of Ukraine. 2024. No. 2 (32). Pp. 572–593. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/284/286> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

9. Tumanyants, A. R., Kryvoruchko, D. V. Abuse of the rights of victims during pre-trial investigation in criminal proceedings. Scientific notes of the V.I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series: Legal Sciences. 2023. Vol. 34 (73), No. 3. P. 84–90. Retrieved from: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/3_2023.pdf (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

10. Bel'eva, N. V. Bringing a knowingly innocent person to criminal liability in order to improve professional activity indicators. Materials of the scientific and practical conference. Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2022. P. 96–98. Retrieved from: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15518/1/13.pdf> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
11. Skrypnyk, K. Yu. Abuse as a method of bringing a knowingly innocent person to criminal liability (Article 372 of the Criminal Code of Ukraine). Issues of combating crime. 2023. No. 1 (45). P. 160–167. Retrieved from: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%97%D0%B1.pdf> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
12. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 05.04.2001 No. 2341-III. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. No. 25–26. Art. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
13. Prylutskyi, S. V., Savchuk, I. I. The problem of abuse of rights by the prosecutor in criminal proceedings. Bulletin of Criminal Procedure. 2019. No. 1. P. 51–58. Retrieved from: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/166/143/> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
14. Slipeniuk, T. M. Mechanisms for preventing and counteracting the abuse of procedural powers in criminal proceedings in states with the Anglo-Saxon legal system. Prykarpattskyi yuridichnyi visnyk. 2024. Issue 1 (54). Pp. 128–134. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2024/1_2024.pdf (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
15. Shevchenko, V. Problematic aspects of evidence in criminal proceedings. Research and innovations. 2025. No. 2 (5). P. 56–62. Retrieved from: <https://rni.com.ua/index.php/ri/article/view/64> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
16. Dulsky, O. L. The concept of collecting evidence by the parties to criminal proceedings. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Law. 2024. Issue 85, part 4. P. 77–85. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/72919> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
17. Senyk, T. B. A separate ruling as a mechanism for responding to procedural abuses by participants in criminal proceedings. Law and society. 2024. No. 2. P. 273–278. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.38> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
18. Babich, V. A., Shevchuk, V. L., Khanov, A. O. Civil liability in criminal proceedings. Dictum Factum. 2024. No. 1 (15). P. 47–51. Retrieved from: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/310/278> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
19. Shulga, A., Kalytayev, V. Prosecution for the commission of corruption or corruption-related offenses: theoretical aspects and practical application. A. Shulga, V. Kalytayev. Public administration and regional development. Public Administration and Regional Development: scientific journal. 2024. No. 24. P. 368–399. Retrieved from: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2427> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
20. NABU initiated criminal proceedings against Umerov. Radio Svoboda. 01/28/2025. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nabu-umyrov-provadhennya/33292306.html> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
21. “It is being established whether there is a crime there”: NABU Director Krivonos on the proceedings against Umerov for abuse of power. Espresso. 2025. Retrieved from: <https://espreso.tv/suspilstvo-vstanovlyuetsya-chi-e-tam-sklad-zlochynu-direktor-nabu-krivonos-pro-provadhennya-stosovno-umerova-shchodo-zlovzhivannya-vladoyu> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
22. Courts will be able to consider criminal proceedings in the absence of participants more often - the committee recommended adopting a law. Sudovo-yuridichna gazeta. 2025. Retrieved from: <https://sud.ua/uk/news/publication/330325-sudy-smogut-chasche-rassmatrivat-ugolovnye-proizvodstva-v-otsutstvie-uchastnikov-komitet-rekomendoval-prinyat-zakon> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].
23. Shevchuk, P. V. International legal experience in implementing measures to ensure criminal proceedings in special periods. Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series: Law. 2024. No. 84 (4). P. 144–150. Retrieved from: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312261> (Accessed: 28.05.2025). [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 10.06.2025 р.

Mykhailo HUZELA

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the International
and Criminal Law Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
mykhailo.v.huzela@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-2254-6990

**IMPLEMENTATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS TASKS
AS AN EFFECTIVE MEANS OF COMBATING CRIMINAL-ILLEGAL ABUSE
BY INDIVIDUAL PARTICIPANTS OF CRIMINAL PROCEEDINGS**

The article highlights the problem of ensuring the effective functioning of the criminal justice system in Ukraine, especially in the context of modern challenges, such as martial law and social transformations. The study of the implementation of criminal proceedings tasks as an effective means of combating criminal-illegitimate abuses by individual participants is relevant. The complex nature of criminal proceedings tasks is considered, which include not only the fight against crime, but also the urgent need to protect the rights, freedoms and legitimate interests of all persons involved in the criminal process. It is proven that criminally unlawful abuses, which can be committed primarily by persons vested with power, pose a significant threat to the fairness of justice and the achievement of its goals.

The article substantiates the need for a deep understanding of the essence of the tasks of criminal proceedings, enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine, as well as the criminological and criminal-legal nature of possible abuses by individual participants in criminal proceedings in order to develop effective mechanisms for counteracting the commission of criminal offenses in the field of justice. The concept of due process of law as a fundamental guarantee of respect for the rights of participants and its connection with the principle of the rule of law is analyzed. International experience, in particular that of England and Wales, is studied in ensuring a fair resolution of criminal cases, including equality of parties and respect for human rights.

The article analyzes the problem of abuse of procedural rights, which, despite the absence of a direct prohibition in the Code of Criminal Procedure of Ukraine, is recognized as a general legal principle, which is confirmed by judicial practice. The author argues that the insufficient legal certainty of the concept of “abuse of law”, especially in the professional activities of individual participants in criminal proceedings, creates difficulties for the legal qualification of such actions. Various forms of criminally unlawful abuse are considered, in particular, both abuse of power during criminal proceedings and abuse of procedural rights to delay the process. Special attention is paid to the problem of criminally unlawful abuse by the prosecutor.

It is concluded that the implementation of the tasks of criminal proceedings is directly related to the creation of a reliable system of countering criminally unlawful abuse by individual (authorized to conduct the process) participants in criminal proceedings, who undoubtedly encroach on the rights and legitimate interests of participants involved in the criminal proceedings. The definitions of “tasks of criminal proceedings”, “criminally unlawful abuses”, “abuse of procedural rights”, “due legal procedure” are analyzed. The feasibility of improving legislation on liability for criminally unlawful abuses, as well as means of counteracting criminally unlawful abuses in criminal proceedings, is established. Directions for increasing the efficiency of judicial control are indicated, and it is also proposed to restore the institution of a separate court decision, taking into account positive international experience.

Keywords: criminal proceedings, tasks of criminal proceedings, participants in criminal proceedings, criminology, means of counteracting criminal offenses in relation to participants in criminal proceedings, criminally unlawful abuses, abuse of procedural rights, due legal procedure, counteracting criminally unlawful abuses in criminal proceedings, rule of law, fairness of justice.